

PHẦN I: MỞ ĐẦU

I. Lý do chọn đề tài

Việc sử dụng đồ dùng trực quan trong dạy học có vai trò và ý nghĩa vô cùng to lớn. Đồ dùng trực quan có tác dụng lớn trong việc gây sự chú ý của học sinh, tạo hứng thú học tập cho các em. Đúng với quy luật nhận thức mà triết học duy vật biện chứng đã nêu: từ trực quan sinh động đến tư duy trừu tượng, từ tư duy trừu tượng đến thực tiễn, đó là con đường để nhận thức chân lí. Đồ dùng trực quan được sử dụng tốt sẽ huy động và kết hợp tốt được hai hệ thống tín hiệu tai và mắt, từ đó kích thích tư duy và thúc đẩy nhận thức cho học sinh. Đặc biệt với phân môn lịch sử, đồ dùng trực quan có ý nghĩa hết sức to lớn với quá trình nhận thức của học sinh. Do đặc thù bộ môn, học sinh không thể trực tiếp quan sát, nhận thức lịch sử và cũng không thể chế tạo, khôi phục lại lịch sử vì thế chúng ta chỉ có thể cho học sinh tiếp xúc và nhận thức lịch sử thông qua các tư liệu và đồ dùng trực quan.

Đồ dùng trực quan của môn lịch sử rất phong phú: có thể là bản đồ, lược đồ, tranh, ảnh, mẫu vật, bảng biểu, sa bàn, mô hình trận đánh... Trong đó, lược đồ là một phương tiện chính có vai trò quan trọng trong việc tạo hứng thú học tập, hình thành và phát triển nhiều năng lực, phẩm chất cho người học, từ đó góp phần nâng cao chất lượng học tập môn lịch sử ở trường THCS.

Trong dạy học lịch sử ở trường phổ thông, việc sử dụng lược đồ đã được thực hiện từ lâu và cũng đã ít nhiều chứng minh được vai trò của nó. Tuy nhiên việc sử dụng và khai thác lược đồ từ trước tới thời điểm gần đây ở một số giáo viên, một số đơn vị chưa thực sự mang lại hiệu quả cao, cũng như chưa thực sự đáp ứng được yêu cầu của chương trình giáo dục mới.

Với vai trò quan trọng như vậy, theo xu hướng đổi mới giáo dục hiện nay; để đáp ứng yêu cầu dạy học lịch sử theo mục tiêu, chương trình giáo dục 2018; từng bước nâng cao chất lượng dạy học phân môn lịch sử, từng bước khắc phục loại bỏ những bất cập trong dạy học bộ môn từ trước tới nay, chúng ta phải tiếp tục nghiên cứu để đổi mới phương pháp dạy học, phương pháp khai thác và sử dụng lược đồ trong dạy học lịch sử ở trường phổ thông.

Đó là những lí do để tôi lựa chọn tìm hiểu và thực hiện đề tài sáng kiến kinh nghiệm ***“Biện pháp hướng dẫn học sinh khai thác, sử dụng lược đồ trong môn Lịch sử và Địa lý (phân môn Lịch sử) góp phần hình thành và phát triển năng lực, phẩm chất người học.”***

II. Phạm vi và đối tượng nghiên cứu

2.1. Phạm vi nghiên cứu

Đề tài tập trung nghiên cứu việc phát triển kỹ năng khai thác, sử dụng lược đồ cho học sinh theo định hướng phát triển năng lực, phẩm chất. Bộ sách chúng tôi dùng để giảng dạy là bộ Kết nối tri thức với cuộc sống.

2.2. Đối tượng nghiên cứu

Các biện pháp hướng dẫn HS khai thác, sử dụng lược đồ lịch sử trong phân môn lịch sử thuộc môn Lịch sử và Địa lí cấp THCS tại trường THCS Phúc Lợi.

2.3. Phương pháp nghiên cứu

Các phương pháp nghiên cứu chính được sử dụng: Nghiên cứu tài liệu, văn bản, quan sát, thực nghiệm, tổng hợp, phân tích.

2.4. Thời gian nghiên cứu

Tôi tiến hành nghiên cứu, áp dụng từ năm học 2021 – 2022, 2022 – 2023, 2023 – 2024, 2024 – 2025 và năm học 2025 - 2026.

3. Mục đích của sáng kiến

- Nghiên cứu cơ sở lý luận dạy học theo định hướng phát triển năng lực phẩm chất HS.

- Góp phần xây dựng hệ thống tư liệu gốc cung cấp cho quá trình dạy học phân môn Lịch sử trong môn Lịch sử và Địa lí.

- Làm rõ các bước hướng dẫn học sinh THCS khai thác, sử dụng lược đồ trong phân môn lịch sử thuộc SGK Lịch sử và Địa lí.

PHẦN II: NỘI DUNG

I. Cơ sở lý luận

Phương tiện dạy học là những dụng cụ, thiết bị, vật dụng... cần thiết cho hoạt động dạy và học, giúp cho quá trình nhận biết, lĩnh hội kiến thức và rèn kỹ năng học tập của học sinh được tốt hơn. Ví dụ: sách giáo khoa, bảng viết, bảng dữ liệu đã chuẩn bị sẵn, tranh ảnh, biểu đồ, lược đồ, phim, máy chiếu đa năng Projecter với sự trợ giúp của máy tính, của các phần mềm, chương trình như Powerpoint, mindmap, Workbelch,... Trong quá trình dạy học, các phương tiện dạy học đã hỗ trợ rất nhiều cho công việc của giáo viên và giúp cho học sinh tiếp thu kiến thức, hình thành kỹ năng một cách thuận lợi. Có được các phương tiện thích hợp, người giáo viên sẽ phát huy hết năng lực sáng tạo của mình trong công tác giảng dạy, giúp cho học sinh học tập hiệu quả hơn, nảy sinh tình cảm tốt đẹp với môn học.

Trong các phương tiện dạy học, lược đồ là một phương tiện được sử dụng nhiều trong dạy học các môn học xã hội, đặc biệt trong dạy học lịch sử. Đây là một dạng kênh hình đặc biệt, tồn tại ở nhiều dạng: cố định (trong SGK) và di động (ngoài SGK). Lược đồ (một loại kênh hình) và các kiến thức về môn học (biểu hiện ở kênh chữ) có mối quan hệ rất chặt chẽ. Sự hiện diện của những lược đồ phù hợp

với nội dung bài học, phù hợp với năng lực cảm nhận, suy tưởng của HS có tác dụng rất lớn trong việc kích thích giác quan người học, giúp các em hiểu sâu, nắm vững nội dung biểu hiện ở kênh chữ, từ đó giúp phát triển tốt các năng lực năng lực lịch sử.

Trong sách giáo khoa môn *Lịch sử và Địa lý* các lớp 6,7,8,9 phần Lịch sử có số lượng lược đồ khá nhiều trong các bài học.

SGK lớp	6	7	8	9
Số lượng lược đồ /bài	15/20	13/18	15/19	12/22

Điều này càng khẳng định giá trị không thể thiếu của lược đồ cũng như ý nghĩa vô cùng quan trọng của việc giúp người học biết chủ động khai thác, sử dụng lược đồ trong giáo dục lịch sử nói chung và dạy học phân môn lịch sử ở THCS nói riêng.

2. Cơ sở thực tiễn

Với môn Lịch sử và Địa lí, trường THCS Phúc Lợi đã lựa chọn sách giáo khoa Kết nối tri thức với cuộc sống để đưa vào giảng dạy trong toàn nhà trường. Đơn vị tôi công tác có thuận lợi là có đủ cơ sở giáo viên để giảng dạy theo từng phân môn. Giáo viên Lịch sử dạy phân môn Lịch sử, giáo viên Địa lí dạy phân môn Địa lí, do vậy, giáo viên có đủ trình độ kiến thức chuyên sâu để giảng dạy và sáng tạo trong chuyên môn.

Chương trình Sách giáo khoa Lịch sử và Địa lí có hệ thống lược đồ đối phong phú. Tuy nhiên, thực trạng giáo viên dạy phân môn Lịch sử trong nhà trường thường chỉ sử dụng lược đồ để minh họa nội dung kiến thức, do vậy, chưa thể phát huy được giá trị thông tin của lược đồ đối với bài học và chưa thực sự phát huy tính tích cực, chủ động, tư duy quan sát, phản biện và hứng thú học tập của học sinh trong giờ học.

II. Nội dung sáng kiến

1. Các biện pháp đã tiến hành để giải quyết vấn đề

1.1. Biện pháp 1: Giới thiệu, tuyên truyền cho học sinh về vai trò của lược đồ và việc sử dụng chúng trong học tập phân môn lịch sử

* **Mục đích:** Nhằm giáo dục cho học sinh nhận thức đúng đắn về giá trị, ý nghĩa của lược đồ lịch sử trong môn học cũng như sự cần thiết phải biết khai thác, sử dụng lược đồ khi học lịch sử. Từ đó, hình thành cho học sinh ý thức chủ động, tự giác, tích cực trong việc khai thác, sử dụng lược đồ nói riêng và kênh hình nói chung trong học tập lịch sử.

*** Cách thức tiến hành:**

- Xây dựng kế hoạch tuyên truyền về vai trò của lược đồ và sự cần thiết phải biết sử dụng lược đồ trong học tập lịch sử, ở đó xác định rõ: Đối tượng tuyên truyền là học sinh các lớp đang trực tiếp giảng dạy; nội dung tuyên truyền tập trung vào vai trò và cách sử dụng lược đồ trong học tập môn lịch sử; thời gian tuyên truyền là tất cả các thời điểm thích hợp, nhất là khi dạy học các bài học có sử dụng lược đồ.

- Lòng ghép giới thiệu, tuyên truyền về lược đồ trong các buổi học chính khóa môn lịch sử, các buổi ngoại khóa, trải nghiệm có liên quan tới lịch sử.

***Nội dung giới thiệu, tuyên truyền:**

- Giới thiệu về lược đồ và mối quan hệ giữa lược đồ và kênh chữ trong dạy học lịch sử:

Lược đồ lịch sử là một loại hình ảnh dùng để biểu diễn những thông tin lịch sử. Đây là một dạng thông tin rất trực quan về các vị trí vùng miền, lãnh thổ, dấu tích, di tích lịch sử, diễn biến của các sự kiện, trận chiến... từ đó giúp người đọc hình dung và tái tạo được các sự kiện lịch sử một cách rõ nét. Lược đồ chiếm một số lượng lớn trong các dạng kênh hình ở sách giáo khoa lịch sử. Lược đồ có mối quan hệ chặt chẽ, không thể tách rời với phần trình bày chữ viết (kênh chữ) trong các bài học lịch sử. Phần kênh chữ là cơ sở để hiểu lược đồ và ngược lại, lược đồ giúp nội dung tri thức trong phần kênh chữ được tường minh, cụ thể, sinh động hơn.

- Tuyên truyền về vai trò của lược đồ trong dạy học lịch sử

Lược đồ có vai trò rất quan trọng trong dạy học lịch sử. Lược đồ giúp cho nội dung lịch sử được tái tạo một cách cụ thể, rõ nét, biến những cái đã nằm yên trong quá khứ trở nên sống động, như đang hiện ra trước mắt người học; từ đó làm tăng sức hấp dẫn của môn học, gây hứng thú và thu hút sự chú ý của học sinh. Vì thế, việc biết khai thác, sử dụng lược đồ lịch sử trở nên rất cần thiết, nhất là với người học. Nếu học sinh biết cách khai thác và sử dụng lược đồ trong học tập phân môn Lịch sử thì rất nhiều vấn đề vướng mắc của môn học (vốn đã tồn tại từ lâu) sẽ được giải quyết. Kiến thức lịch sử sẽ được học sinh lĩnh hội, ghi nhớ, nắm bắt một cách tự nhiên và sâu sắc. Những năng lực lịch sử cũng sẽ được hình thành và phát triển bền vững trong quá trình học tập. Những phẩm chất được dần hình thành từ môn học (yêu nước, nhân ái, chăm chỉ, trung thực, trách nhiệm...) cũng sẽ trở nên rõ ràng, hiệu quả hơn.

- Giới thiệu, gợi ý những trang web bổ ích về học tập lịch sử trong đó có các bài viết, nội dung liên quan tới sử dụng lược đồ lịch sử như:
<https://huymien73.violet.vn/>; <https://giaoducthoidai.vn/>;
[https://ungdungmoi.edu.vn/...](https://ungdungmoi.edu.vn/)

1.2. Biên pháp 2: Hướng dẫn học sinh nhận diện các loại lược đồ lịch sử trong SGK

* **Mục đích:** Giúp HS vận dụng những hiểu biết ban đầu về lược đồ để nhận diện, phân loại được các loại lược đồ lịch sử trong phân môn lịch sử thuộc SGK Lịch sử và địa lí; tạo tiền đề cho việc hướng dẫn HS cách sử dụng các loại lược đồ khác nhau. Thông qua đó, hình thành và phát triển năng lực tìm hiểu lịch sử cho HS

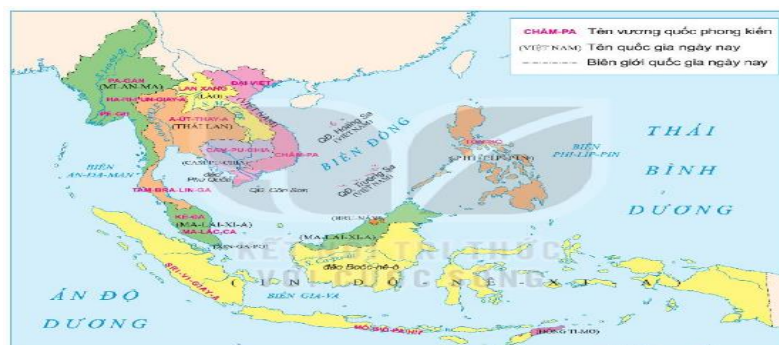
*** Cách thức tiến hành:**

- Giới thiệu cho HS đặc điểm của mỗi loại lược đồ và vai trò của chúng
- Tổ chức cho HS thống kê, phân loại các loại lược đồ trong SGK phân môn Lịch sử theo đặc điểm của từng loại
- Khuyến khích HS sưu tầm các loại lược đồ LS ngoài SGK theo đặc điểm và giới thiệu, chia sẻ với bạn bè thông qua các hình thức trực tiếp tại lớp hoặc qua Zalo nhóm lớp

*** Nội dung**

- Có nhiều loại lược đồ, nhưng trong SGK Lịch sử và địa lí, phân môn lịch sử, theo chúng tôi, chủ yếu có 2 nhóm chính: lược đồ vị trí và lược đồ sự kiện
- + Lược đồ vị trí là nhóm lược đồ xác định vị trí các quốc gia, các vùng lãnh thổ, các đơn vị hành chính, vị trí các dấu tích, di tích lịch sử... Đặc điểm nổi bật của chúng là xác định rõ ranh giới các quốc gia, các vùng lãnh thổ, các đơn vị hành chính, vùng có dấu tích, di tích lịch sử... Trong đó, mỗi quốc gia, vùng lãnh thổ... trên lược đồ thường được in với những mảng màu khác nhau, hoặc được phân định ranh giới rõ ràng bằng những nét liền hoặc nét đứt; các dấu tích, di tích lịch sử trên lược đồ thường được đánh dấu rõ ràng bằng các kí hiệu phù hợp... Loại lược đồ này tương tự lược đồ, bản đồ trong môn địa lí.

Ví dụ:

Hình 2. Lược đồ các vương quốc phong kiến Đông Nam Á (từ nửa sau thế kỉ X đến nửa đầu thế kỉ XVI)

(Dẫn theo SGK *Lịch sử và Địa lí 7, Kết nối tri thức với cuộc sống*, NXBGD Việt Nam, 2021, tr 36)

+ Lược đồ sự kiện là nhóm lược đồ trình bày diễn biến các trận đánh, các cuộc khởi nghĩa, kháng chiến... Đặc điểm của loại lược đồ này là luôn có các mũi tên chỉ hướng diễn tiến các sự kiện. Thường có hai loại mũi tên khác nhau về hình thức (nét đứt và nét liền) và màu sắc, mỗi loại chỉ hướng tấn công hoặc rút lui của các lực lượng đối địch. Cùng với đó, là các địa điểm diễn ra sự kiện được thể hiện nổi bật bằng các hình hoặc kí hiệu sinh động (Hình toà thành, lâu đài, lửa cháy, lá cờ...)

Ví dụ:

Hình 2. Lược đồ khởi nghĩa Hai Bà Trưng (năm 40)

(Dẫn theo SGK *Lịch sử và Địa lí 6, Kết nối tri thức với cuộc sống*, NXBGD Việt Nam, 2021, tr. 69)

1.3. Biện pháp 3: Hướng dẫn học sinh cách sử dụng lược đồ lịch sử theo từng loại.

* **Mục đích:** Giúp học sinh hình thành và phát triển kỹ năng khai thác, sử dụng lược đồ trong học tập phân môn Lịch sử ở THCS; từ đó hình thành và phát triển năng lực tìm hiểu lịch sử, năng lực nhận thức và tư duy lịch sử cho học sinh

*** Cách thức tiến hành:**

- Hướng dẫn học sinh cách khai thác và sử dụng các loại lược đồ lịch sử nói chung

- Hướng dẫn học sinh cách khai thác, sử dụng lược đồ theo mỗi loại
- Sử dụng phương pháp thuyết trình, làm mẫu.

*** Nội dung hướng dẫn**

- Hướng dẫn cách khai thác, sử dụng lược đồ lịch sử nói chung

+ Hướng dẫn học sinh cách đọc lược đồ:

Đọc kênh chữ trong SGK, nắm bắt và hiểu các thông tin, tri thức được thể hiện qua kênh chữ

Quan sát bao quát lược đồ để nhận diện loại lược đồ

Đọc tên lược đồ để nắm bắt nội dung, chủ đề chính được trình bày trong lược đồ

Đọc bảng chú giải để hiểu các kí hiệu, qui ước trong lược đồ

Kết hợp thông tin đã nắm bắt qua kênh chữ với những nội dung biểu diễn trên lược đồ để hiểu rõ, chi tiết nội dung vấn đề, diễn biến sự kiện trong lược đồ

+ Hướng dẫn học sinh trình bày thông tin được biểu diễn trên lược đồ:

Hướng dẫn chọn tư thế, vị trí đứng để chỉ lược đồ: chọn vị trí đứng nghiêng chéo về bên trái hoặc bên phải lược đồ

Hướng dẫn cách chỉ lược đồ: dùng que chỉ (không nên dùng thước kẻ chỉ lược đồ vì thước to dẫn tới việc khoanh vùng hoặc chỉ điểm sẽ không chính xác; không nên dùng bút chỉ vì bút chỉ thường bị rung theo độ rung của bàn tay và cũng không chính xác)

Hướng dẫn cách kết hợp chỉ lược đồ và thuyết trình: trong lúc dùng que chỉ để chỉ lược đồ, người chỉ sẽ thuyết trình nội dung được biểu diễn trên lược đồ. Trên cơ sở các thông tin, tri thức đã được nắm vững qua kênh chữ, người thuyết trình vừa chỉ lược đồ, vừa thuyết trình nội dung của lược đồ.

Hướng dẫn cách khai thác, sử dụng nhóm lược đồ vị trí

+ Đọc lược đồ vị trí: đọc để nhận diện ranh giới các quốc gia, vùng lãnh thổ, vị trí địa lí nơi có các dấu tích, di tích lịch sử, văn hoá. Chú ý tới các kí hiệu đặc biệt được thể hiện trong phần chú giải và trên lược đồ, các dấu hiệu phân vùng bằng nét liền hoặc nét đứt, các mảng màu khác nhau trên lược đồ....

+ Trình bày lược đồ vị trí: dùng que chỉ khoanh rõ các vùng theo ranh giới được thể hiện trên lược đồ; chỉ rõ các vị trí có các dấu tích, di tích lịch sử, văn hoá; chỉ xuôi từ thượng nguồn tới hạ nguồn các con sông...

- Hướng dẫn cách khai thác, sử dụng nhóm lược đồ sự kiện

+ Đọc lược đồ sự kiện: đọc để nhận diện rõ chiều hướng diễn tiến của sự kiện được biểu diễn trên lược đồ. Chú ý các mũi tên biểu diễn diễn tiến sự kiện với các hình thức khác nhau, màu sắc khác nhau thể hiện hướng di chuyển của các lực lượng đối địch. Đồng thời cũng chú ý tới các địa điểm diễn ra các sự kiện lịch sử quan trọng được thể hiện trên lược đồ qua các hình hoặc kí hiệu như hình toà thành, lâu đài, lửa cháy, lá cờ...

+ Trình bày lược đồ sự kiện: dùng que chỉ chỉ đúng điểm diễn ra sự kiện, khoanh rõ giới hạn vùng xảy ra sự kiện, đặc biệt chỉ sự kiện phải xuôi theo chiều mũi tên để làm rõ hướng di chuyển của mỗi lực lượng trong sự kiện, kết hợp với giọng nói, ngữ điệu làm nổi bật không khí, khí thế của sự kiện.

1.4. Biện pháp 4: Tăng cường tổ chức các hoạt động thực hành khai thác, sử dụng lược đồ bằng các hình thức khác nhau

* **Mục đích:** củng cố và phát triển kỹ năng khai thác, sử dụng lược đồ trong học tập phân môn Lịch sử ở THCS; hình thành và phát triển các năng lực tìm hiểu lịch sử, nhận thức và tư duy lịch sử, vận dụng kiến thức và kỹ năng; hình thành và phát triển các phẩm chất của người học: yêu nước, nhân ái, chăm chỉ...

* **Cách thức tiến hành:**

- Tổ chức cho học sinh thực hành khai thác và sử dụng lược đồ lịch sử trên lớp theo các bài học có sử dụng lược đồ

- Tổ chức cho HS thực hành ở nhà

- Tổ chức thực hành cá nhân và theo nhóm

* **Nội dung thực hiện:** để củng cố và phát triển kỹ năng khai thác, sử dụng lược đồ, chúng tôi tiến hành cho học sinh thực hành bằng nhiều hình thức, cách thức khác nhau

- Thực hành về khai thác và sử dụng lược đồ trên lớp có sự kết hợp giữa hoạt động cá nhân và hoạt động nhóm.

+ Hoạt động cá nhân là cá nhân học sinh tự đọc kênh chữ để hiểu một phần nội dung bài học và chuẩn bị tri thức để đọc lược đồ; tự đọc lược đồ bằng việc kết hợp đọc hiểu kênh chữ với những chỉ dẫn, chú giải, biểu diễn trên lược đồ. Một vài HS được giáo viên yêu cầu chỉ và thuyết trình lược đồ để làm mẫu (có sử dụng bản lược đồ phóng to hoặc máy tính, máy chiếu để trình chiếu lược đồ cho tất cả học sinh có thể quan sát, theo dõi).

+ Hoạt động nhóm thực hành sử dụng lược đồ là việc học sinh làm việc theo các nhóm (từ 4-8 học sinh). Sau khi các cá nhân học sinh trong nhóm tự đọc kênh chữ, tự đọc lược đồ sẽ tiến hành chỉ và thuyết trình lược đồ cho nhau nghe (lần lượt từng học sinh sẽ thực hiện việc này để vừa nắm vững tri thức, vừa rèn luyện kỹ năng chỉ và thuyết trình lược đồ). Cuối cùng cả nhóm sẽ thảo luận nhận xét phần trình bày của từng người và rút kinh nghiệm chung trong nhóm về hoạt động.

- Thực hành về khai thác và sử dụng lược đồ ở nhà. Để rèn kỹ năng ở hình thức này, chúng tôi yêu cầu học sinh thực hiện các công việc sau

+ Các nhân học sinh tự thuyết trình và chỉ lược đồ trong sách giáo khoa, quay video và gửi clip vào nhóm Zalo chung của lớp để chia sẻ.

+ Viết bài chia sẻ kinh nghiệm, thuận lợi, khó khăn, vướng mắc khi thực hành kỹ năng sử dụng lược đồ để học lịch sử.

+ Suu tầm lược đồ lịch sử từ các nguồn tài liệu, sách giáo khoa khác rồi tiến hành đọc, chỉ và thuyết trình nội dung của lược đồ để củng cố kỹ năng.

2. Hiệu quả của việc áp dụng sáng kiến

Sau một thời gian tích cực, kiên trì thực hiện đề tài sáng kiến kinh nghiệm (từ đầu năm học 2021 - 2022), đến năm học 2024 - 2025 chúng tôi nhận thấy có nhiều chuyển biến tích cực, hiệu quả được thể hiện khá rõ rệt.

a. Qua kết quả khảo sát đã nêu cụ thể ở từng giải pháp trong phần trên.

b. Qua kết quả khảo sát chung sau một năm thực hiện: so sánh với trước khi thực hiện

** Khảo sát nhận thức của học sinh về vai trò của lược đồ và việc sử dụng lược đồ trong học tập lịch sử*

- Trước khi thực hiện đề tài

Khối	6				7			
Vai trò	Rất cần thiết	Cần thiết	Bình thường	Không cần thiết	Rất cần thiết	Cần thiết	Bình thường	Không cần thiết
Số lượng	26/260	35/260	182/260	17/260	30/248	55/248	155/248	8/248
Tỉ lệ	10%	13,4%	70%	6,5%	12%	22,1%	62,5%	3,2%

- Sau khi thực hiện đề tài

Khối	6				7			
Vai trò	Rất cần thiết	Cần thiết	Bình thường	Không cần thiết	Rất cần thiết	Cần thiết	Bình thường	Không cần thiết
Số lượng	80/260	112/260	68/260	0/260	91/248	115/248	42/248	0/248
Tỉ lệ	30%	43%	26,1%	0%	36,7%	46,3%	16,7%	0%

** Khảo sát về kỹ năng sử dụng lược đồ của HS trong học tập môn lịch sử*

- Trước khi thực hiện đề tài

Mức độ	Khối 6		Khối 7	
	Số HS	Tỉ lệ	Số HS	Tỉ lệ
Sử dụng thành thạo	0/260	0%	18/248	7,2%
Biết sử dụng nhưng còn lúng túng	33/260	12,6%	56/248	22,5%
Chưa biết sử dụng	227/260	87%	174/248	70%

- Sau khi thực hiện đề tài

Mức độ	Khối 6		Khối 7	
	Số HS	Tỉ lệ	Số HS	Tỉ lệ
Sử dụng thành thạo	58/260	22,3%	84/248	34,2%
Biết sử dụng nhưng còn lúng túng	185/260	71,1%	151/248	60%
Chưa biết sử dụng	17/260	6,5%	13/248	5,2%

c. Qua theo dõi, quan sát, đối thoại trực tiếp với học sinh; qua sự thể hiện, trình bày của học sinh; qua sản phẩm học tập của các em..., chúng tôi cũng nhận thấy kết quả học tập của học sinh thay đổi rõ rệt theo hướng rất tích cực. Hiệu quả rõ nhất là không khí, kết quả của các giờ học lịch sử có những sự thay đổi rõ rệt

- Về kiến thức: các em ghi nhớ sự kiện Lịch sử nhanh hơn và nhớ lâu hơn, kết quả học tập tốt hơn thể hiện qua các bài kiểm tra thường xuyên và định kì môn Lịch sử trong năm học 2024 - 2025.

- Về năng lực: Đã hình thành và phát triển được nhiều năng lực, trong đó nổi bật là năng lực tự chủ (chủ động tìm hiểu bài, bình tĩnh, tự tin khi trình bày lược đồ); năng lực nhận thức và tư duy lịch sử: thể hiện ở kĩ năng đọc hiểu, chỉ, thuyết trình về lược đồ của đa số học sinh đều tiến bộ, có nhiều em tỏ thích thú và thành thạo trong thuyết trình, chỉ lược đồ.

- Về phẩm chất: Nhiều phẩm chất của học sinh được hình thành từ môn học, từ hoạt động học tập lịch sử có khai thác và sử dụng lược đồ như: lòng yêu nước, tinh thần học tập chăm chỉ, trách nhiệm...

Hiệu quả dễ thấy nhất là trong nhiều giờ học lịch sử có sử dụng lược đồ để học tập, học sinh tỏ ra hào hứng, không khí lớp học sôi nổi, học sinh tích cực làm việc cá nhân và làm việc nhóm, nhất là khi sử dụng lược đồ; giờ học, nhẹ nhàng, tự nhiên, thân thiện...

Hiệu quả khá tích cực như trên sẽ là động lực thúc đẩy chúng tôi tiếp tục kiên trì thực hiện các giải pháp hướng dẫn học sinh học tập theo tinh thần dạy học mới. Đó cũng là một cách hưởng ứng của cá nhân chúng tôi vào công cuộc đổi mới căn bản, toàn diện của ngành giáo dục hiện nay.

III. Khả năng áp dụng của sáng kiến

Sáng kiến kinh nghiệm này đã được thực hiện từ đầu năm học 2021 - 2022 với các lớp khối 6, 7 tại trường THCS Phúc Lợi. Mục tiêu hướng tới trong việc áp dụng các biện pháp của sáng kiến là để giúp học sinh có nhận thức đúng đắn về vai trò của lược đồ và việc khai thác, sử dụng lược đồ lịch sử; đồng thời hình thành vững chắc kĩ năng khai thác, sử dụng lược đồ để nâng cao chất lượng học tập phân môn Lịch sử ở THCS. Từ đó hướng tới hình thành, phát triển các năng lực đặc thù của môn học (năng lực tìm hiểu lịch sử, năng lực nhận thức và tư duy lịch sử...) và các phẩm chất cần có của người học do phân môn Lịch sử mang lại (nhất là các năng lực yêu nước, chăm chỉ...)

Qua thực tế áp dụng và hiệu quả từ quá trình dạy học mang lại, chúng tôi nhận thấy, đề tài này hoàn toàn có thể áp dụng cho việc dạy học phân môn Lịch sử ở nhiều khối, lớp khác của cấp học phổ thông. Nhìn chung, theo chúng tôi, tuy chỉ là một vấn đề cụ thể, được chúng tôi nghiên cứu và áp dụng ở một phạm vi hẹp nhưng nếu được chia sẻ, được góp ý để hoàn thiện hơn, đề tài này có thể áp dụng ở phạm vi rộng hơn rất nhiều.

Việc áp dụng những kinh nghiệm này cũng không quá phức tạp, không tốn kém nhiều về tiền của, không đòi hỏi nhiều về cơ sở vật chất. Điều quan trọng là người dạy phải kiên trì, tỉ mỉ, có trách nhiệm, tình yêu và khát khao với nghề, bám sát định hướng đổi mới của chương trình giáo dục phổ thông 2018.

IV. KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ

1. Kết luận

Lịch sử là một môn học quan trọng trong hệ thống chương trình giáo dục từ xưa đến nay. Nhưng việc dạy học lịch sử, nhất là trong những năm gần đây, luôn đặt ra rất nhiều thách thức. Có một nghịch lí là rất nhiều học sinh không thích học môn lịch sử ở trường phổ thông trong khi lịch sử lại chứa đựng rất nhiều những điều hấp dẫn, lí thú, giá trị to lớn. Đó là một trong những vấn đề gây trở ngại nhiều nhất

không chỉ đối với việc dạy học trong nhà trường. Phải chăng cách dạy học lịch sử của chúng ta chưa tạo được sức hấp dẫn, kích thích hứng thú cho người học?

Với mong muốn chân thành của một người giáo viên trực tiếp giảng dạy phân môn Lịch sử ở THCS, chúng tôi đã cố gắng, trong khả năng của mình, thay đổi phương pháp dạy học, tìm tòi những cách thức để làm mới cách dạy, làm mới môn học trong mắt của học sinh nhằm kéo được nhiều nhất hứng thú của các em đến với Lịch sử trong trường học. Việc nghiên cứu, thực nghiệm vấn đề nêu ra trong sáng kiến kinh nghiệm này cũng không nằm ngoài mục đích đó. Qua kết quả đạt được sau một thời gian áp dụng, tôi nhận thấy những gì mình làm được là khả quan. Đề tài này đã có tác dụng trong việc làm phong phú và sâu sắc hơn ý nghĩa của việc đổi mới phương pháp dạy học lịch sử đang diễn ra rất sôi nổi. Nó giúp làm tăng tính thực tiễn, sinh động đối với bài học lịch sử, giúp khai thác triệt để những ưu điểm của đồ dùng trực quan sẵn có trong SGK. Áp dụng tốt vấn đề này sẽ góp phần cải thiện chất lượng dạy học lịch sử ở trường phổ thông, trước hết là cấp THCS; kích thích hứng thú của học sinh, giúp làm thay đổi thái độ của học sinh với môn học; đồng thời góp phần quan trọng và hiệu quả trong việc hình thành, phát triển năng lực và phẩm chất người học.

2. Kiến nghị

Theo quan điểm chủ quan của chúng tôi, đề vấn đề này được áp dụng rộng rãi và hiệu quả vào thực tế dạy học phân môn Lịch sử trong trường trung học cơ sở, ngoài sự cố gắng nỗ lực của người dạy và người học, còn cần sự quan tâm, hỗ trợ, giúp đỡ từ nhiều lực lượng.

- Phía Phòng Giáo dục và Đào tạo quận Long Biên thường xuyên tổ chức các buổi tập huấn sử dụng những phần mềm điện tử mới có thể áp dụng vào giảng dạy.

- Với cha mẹ học sinh: trang bị đầy đủ SGK Lịch sử và Địa lí cho con; tạo thuận lợi nhưng kiểm soát chặt chẽ việc các con mình sử dụng, khai thác các phương tiện công nghệ để tham khảo, học tập, khai thác và sử dụng lược đồ lịch sử. Tạo điều kiện về mặt thời gian cho các em học lịch sử.

- Với nhà trường và các cấp: trang bị các điều kiện vật chất để học sinh có thể thuận lợi trong việc sử dụng lược đồ lịch sử trong học tập như máy chiếu, máy tính, lược đồ phóng to, phương tiện, đồ dùng trực quan khác.

Phúc Lợi, ngày 15 tháng 03 năm 2025

Xác nhận của hiệu trưởng

Người viết

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Chương trình giáo dục phổ thông môn Lịch sử và Địa lí (cấp Trung học cơ sở)*, Ban hành kèm theo Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26 tháng 12 năm 2018 của Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo.
2. Vũ Minh Giang (Tổng chủ biên xuyên suốt phần Lịch sử) (2021), *Lịch sử và Địa lí 6*, NXB Giáo dục Việt Nam.
3. Vũ Minh Giang (Tổng chủ biên xuyên suốt phần Lịch sử) (2022), *Lịch sử và Địa lí 7*, NXB Giáo dục Việt Nam.
4. Hải Bình, *Kiểm tra đánh giá thường xuyên bằng khai thác sơ đồ, lược đồ lịch sử*, nguồn: <http://giaoducthoidai.vn>
5. Nguyễn Thị Côi (chủ biên) (2006), *Hướng dẫn sử dụng kênh hình trong SGK Lịch sử THCS (Phần lịch sử Việt Nam)*, NXB Giáo dục.
6. Nguyễn Thị Phương, *Hình thành kỹ năng sử dụng bản đồ, lược đồ vào dạy học phần Lịch sử Việt Nam lớp 7*, nguồn: <http://sangkiekinhnghiem.net>
7. *Bản đồ lịch sử việt nam qua các thời kỳ*, nguồn: <http://ungdungmoi.edu.vn>

PHỤ LỤC

1. Mẫu phiếu khảo sát thông tin cho đề tài (sử dụng cả trước và sau khi thực nghiệm đề tài nghiên cứu)

PHIẾU KHẢO SÁT VỀ HOẠT ĐỘNG SỬ DỤNG LƯỢC ĐỒ TRONG HỌC TẬP PHÂN MÔN LỊCH SỬ THCS

A. Phần thông tin cá nhân

-Họ và tên:

-Học sinh lớp:

-Số điện thoại/hòm thư điện tử:

B. Phần thông tin khảo sát

I. Khảo sát nhận thức về vai trò của lược đồ và việc sử dụng lược đồ trong học tập phân môn Lịch sử.

Anh/chị nhận thức như thế nào về vai trò của lược đồ và việc sử dụng lược đồ trong học tập phân môn Lịch sử? Hãy đánh dấu X vào một trong các cột trong bảng dưới đây để trả lời câu hỏi:

Vai trò của lược đồ và việc sử dụng lược đồ trong học tập Lịch sử			
<i>Rất cần thiết</i>	<i>Cần thiết</i>	<i>Bình thường</i>	<i>Không cần thiết</i>

II. Khảo sát về kỹ năng sử dụng lược đồ của HS trong học tập phân môn Lịch sử

Hãy trả lời các câu hỏi khảo sát sau bằng việc khoanh tròn vào **phương án đúng nhất**.

1. *Khi chỉ lược đồ, ta sử dụng dụng cụ nào sau đây để đạt hiệu quả nhất?*
 - a. Thước
 - b. Tay
 - c. Sách, vở
 - d. Bút chì, que chỉ
2. *Khi xác định 1 điểm trên lược đồ, ta chỉ vào đâu trong các đáp án dưới đây?*
 - a. Chỉ tên lược đồ
 - b. Chỉ phần chú giải
 - c. Chỉ đúng điểm diễn ra sự kiện
 - d. Chỉ vào tên điểm diễn ra sự kiện
3. *Khi xác định 1 vùng lãnh thổ trên lược đồ, ta chỉ như thế nào trong các cách cho dưới?*
 - a. Dùng phương tiện chỉ khoanh rõ giới hạn của vùng lãnh thổ
 - b. Chỉ vào tên vùng lãnh thổ

- c. Chỉ tên lược đồ
 - d. Chỉ vào điểm trung tâm vùng lãnh thổ
4. *Em hãy chọn đúng cách chỉ dòng sông trên lược đồ trong các cách sau đây.*
 - a. Chỉ tên dòng sông
 - b. Chỉ điểm đầu dòng sông
 - c. Chỉ điểm cuối dòng sông
 - d. Chỉ từ thượng nguồn xuống hạ nguồn
 5. *Dưới đây, đâu là cách chỉ hướng diễn ra sự kiện trên lược đồ?*
 - a. Chỉ theo chiều hướng mũi tên
 - b. Chỉ lần lượt theo các địa danh gắn với sự kiện
 - c. Chỉ từ trái lược đồ sang phải lược đồ
 - d. Chỉ từ phía trên lược đồ xuống dưới lược đồ
 6. *Khi chỉ lược đồ treo trên bảng hoặc chiếu trên màn chiếu, ta nên đứng ở vị trí nào trong các vị trí sau đây?*
 - a. Đứng giữa lớp
 - b. Đứng giữa lược đồ
 - c. Đứng bên trái hoặc bên phải lược đồ
 - d. Đứng tại vị trí ngồi học
 7. *Khi chỉ lược đồ treo trên bảng hoặc chiếu trên màn chiếu ta nên lựa chọn tư thế nào trong các tư thế sau đây?*
 - a. Quay mặt vào lược đồ
 - b. Quay mặt xuống dưới lớp
 - c. Quay mặt về phía giáo viên
 - d. Đứng nghiêng chếch về bên trái hoặc bên phải lược đồ
 8. *Khi đọc lược đồ, ta **không** cần thực hiện công việc nào trong các công việc sau đây?*
 - a. Quan sát lược đồ trong bài học
 - b. Đọc tên lược đồ trong bài học
 - c. Quan sát tranh ảnh trong bài học
 - d. Đọc thông tin kênh chữ trong bài học
 9. *Khi đọc lược đồ, ta cần thực hiện các công việc nào trong các công việc sau đây?*
 - a. Quan sát lược đồ
 - b. Đọc tên lược đồ
 - c. Đọc bảng chú giải
 - d. Tất cả các công việc trên
 10. *Quan sát lược đồ, cho hướng tấn công của khởi nghĩa Hai Bà Trưng ?*

- a. Hát Môn -Cổ Loa –Luy Lâu-
Mê Linh
- b. Mê Linh- Cổ Loa-Luy Lâu-
Hát môn
- c. Hát Môn – Mê Linh-Cổ Loa –
Luy Lâu
- d. Luy Lâu-Cổ Loa-Mê Linh- Hát
Môn

Lược đồ khởi nghĩa Hai Bà Trưng (năm 40)